

Квантові обчислення

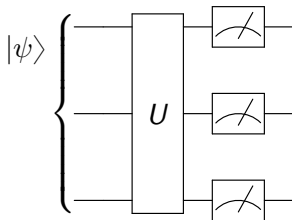
Лекція 4

Київський академічний університет

03 березня 2025

Квантова схема – це графічне зображення квантової операції, яка діє на стан багатокубітної системи $|\phi\rangle \in H = (\mathbb{C}^2)^{\otimes n}$.

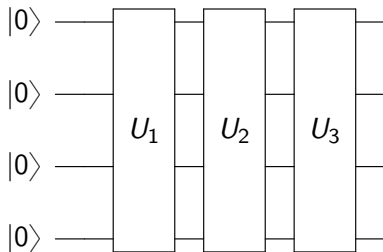
Наприклад, унітарна операція $|\phi\rangle \longrightarrow U|\phi\rangle$ зі стандартним вимірюванням її результату позначається як

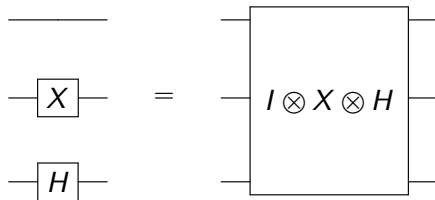
Зазвичай, схеми розглядаються для вхідного стану $|\phi\rangle = |00 \dots 0\rangle$.

Послідовність унітарних операцій $U_1, U_2, \dots, U_k$ відповідає добутку $U = U_k U_{k-1} \cdots U_1$. Але на схемі порядок відображення U_i залишається прямим.

Наприклад, $|0000\rangle \longrightarrow U_3 U_2 U_1 |0000\rangle$ відображається як

Якщо унітарна операція діє нетривіальним чином лише на частині кубітів, то її малюють лише на них. Наприклад, $I \otimes X \otimes H = I \otimes X \otimes I \cdot I \otimes I \otimes H$, що діє на трьох кубітах, відображається як

Однокубітні гейти позначають тими ж символами на схемі. Але для контрольованих операцій вводять спрощене відображення.

Найпростішою контрольованою операцією є CNOT (також її позначають CX). Вона переставляє елементи стандартного базису за правилом

$$\text{CNOT} |b_0 b_1\rangle = |b_0\rangle |b_1 \oplus b_0\rangle = (I \otimes X^{b_0}) |b_0 b_1\rangle,$$

по всіх значеннях бітів b_0, b_1 .

На квантовій схемі її позначають як

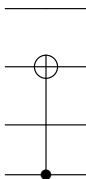

При цьому 0-й кубіт називають кубітом *контролю*, а 1-й кубіт *ціллю* (таргетом).

По аналогії, для n кубітів можна ввести операцію $\text{CNOT}_{k,l}$, яка нетривіально діє лише на парі кубітів k, l за правилом

$$\text{CNOT}_{k,l} |b_0 b_1 \dots b_k \dots b_l \dots b_{n-1}\rangle = |b_0 b_1 \dots b_k \dots b'_l \dots b_{n-1}\rangle,$$

де $b'_l = b_l \oplus b_k$. Наприклад, $\text{CNOT}_{3,1}$ на схемі із чотирьох кубітів буде відображатися як

Контроль по значенню 0

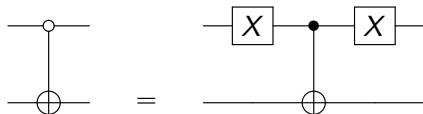
Можна ввести операцію $\text{CNOT}[0]$, яка подібна до CNOT , але значення цілі змінюється на протилежне тільки якщо значення контролю було 0, тобто

$$|00\rangle \longrightarrow |01\rangle, |01\rangle \longrightarrow |00\rangle, |10\rangle \longrightarrow |10\rangle, |11\rangle \longrightarrow |11\rangle,$$

або ж

$$\text{CNOT}[0] |b_0 b_1\rangle = |b_0\rangle |b_1 \oplus b_0 \oplus 1\rangle = (I \otimes X^{1+b_0}) |b_0 b_1\rangle.$$

На схемах вона позначається як

Не важко бачити, що $\text{CNOT}[0] = X \otimes I \cdot \text{CNOT} \cdot X \otimes I$.

Аналогічно можна визначити $\text{CNOT}_{k,l}[0]$.

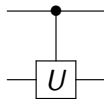
Для довільної однокубітної унітарної операції U можна визначити її контрольовану версію $C(U)$, яка діє за правилом

$$|00\rangle \longrightarrow |00\rangle, |01\rangle \longrightarrow |01\rangle, |10\rangle \longrightarrow |1\rangle U |0\rangle, |11\rangle \longrightarrow |1\rangle U |1\rangle,$$

або ж

$$C(U) |b_0 b_1\rangle = (I \otimes U^{b_0}) |b_0 b_1\rangle.$$

Схематично її позначають як

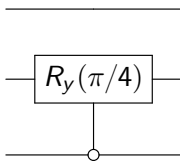
Очевидно, що $CNOT = CX = C(X)$.

По аналогії до попереднього визначаються та позначаються на схемах операції $C_{k,l}(U)$ та $C_{k,l}(U)[0]$.

Наприклад, $C_{2,1}(R_y(\pi/4))[0]$ діє за правилом

$$C_{2,1}(R_y(\pi/4))[0] \cdot |b_0 b_1 b_2\rangle = |b_0\rangle (R_y(\pi/4))^{1+b_2} |b_1\rangle |b_2\rangle$$

по всім значенням b_0, b_1, b_2 і позначається як

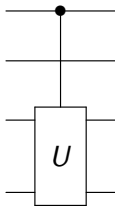

Контроль багато-кубітних гейтів

Контрольовану версію також можна визначити і для унітарної операції U , яка діє на кількох кубітах. Наприклад, нехай U це двохкубітний унітарний гейт. Тоді $C_{0,(2,3)}(U)$ це операція на чотирьох кубітах, де 0-й це кубіт контролю, а (2, 3) це номери цільових кубітів (на яких діє U), що визначається правилом

$$|0b_1b_2b_3\rangle \longrightarrow |0b_1b_2b_3\rangle, \quad |1b_1b_2b_3\rangle \longrightarrow |1b_1\rangle U|b_2b_3\rangle,$$

для всіх можливих значень бітів b_1, b_2, b_3 . Даний приклад позначається як

Регістр з кубітів це піднабір кубітів із усіх доступних, що згруповані для зручності.

Наприклад, n кубітів можна розбити на два регістри з m та $n - m$ кубітів.

На схемі регістр інколи зображають однією (перекресленою) лінією:

$$|0^m\rangle \text{ ---/--- } \boxed{U_1} \text{ ---}$$

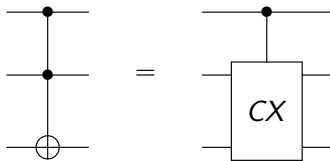
$$|0^{n-m}\rangle \text{ ---/--- } \boxed{U_2} \text{ ---}$$

Мультиконтрольовані операції

Мультиконтрольовані це операції в яких для контролю береться не один кубіт, а декілька. Найпростішим прикладом є операція CCNOT (або ж CCX). Вона діє за правилом

$$\text{CCNOT} |b_0 b_1 b_2\rangle = |b_0 b_1 b'_2\rangle = |b_0 b_1\rangle X^{b_0 \cdot b_1} |b_2\rangle,$$

де $b'_2 = b_2 \oplus (b_0 \cdot b_1)$, тобто $b'_2 = b_2 \oplus 1$ якщо $b_0 = 1, b_1 = 1$, та $b'_2 = b_2$ у всіх інших випадках. На схемі її позначають як

Також її називають квантовим гейтом Тоффолі.

Не важко бачити, що $\text{CCNOT} = \text{C}(\text{CNOT}) = \text{C}(\text{C}(X))$.

Загальні мультиконтрольовані операції

По аналогії до попереднього, можна розглядати мультикубітний контроль будь-якої операції, причому контроль не тільки по значенням 1 бітів.

Загалом, через $C_{[c_1, c_2, \dots, c_k], (t_1, t_2, \dots, t_l)}(U)[a_1 a_2 \dots a_k]$ будемо позначати операцію, де c_i це індекси кубітів контролю, a_i це відповідні значення бітів по яким іде контроль, t_j це індекси кубітів, на яких діє операція U .

В цих позначеннях $CCNOT = C_{[0,1],2}(X) = C_{[0,1],2}(X)[11]$.

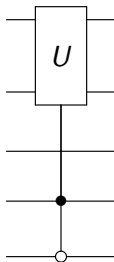
Загальні мультиконтрольовані операції

Наприклад, нехай U це двохкубітна операція. Тоді операція $C_{[3,4],(0,1)}(U)[10]$ на п'яти кубітах діє за правилом

$$|b_0 b_1 b_2 10\rangle \longrightarrow (U |b_0 b_1\rangle) |b_2\rangle |10\rangle,$$

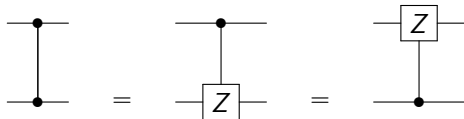
$$|b_0 b_1 b_2 b_3 b_4\rangle \longrightarrow |b_0 b_1 b_2 b_3 b_4\rangle, \quad b_3 b_4 \neq 10,$$

для всіх можливих значень бітів b_i . Вона позначається на схемі як

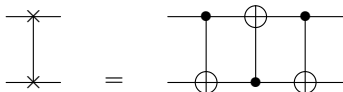

Інші позначення

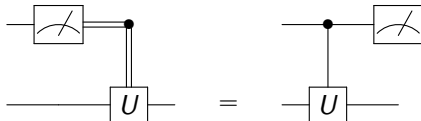
Операцію $CZ = C(Z) = C_{1,0}(Z) = C_{0,1}(Z)$ позначають як

Операцію SWAP позначають як

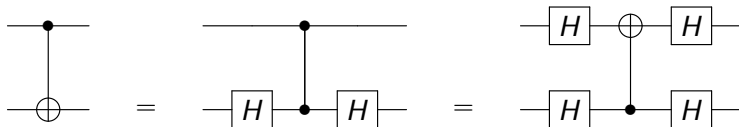

Класичний контроль позначається

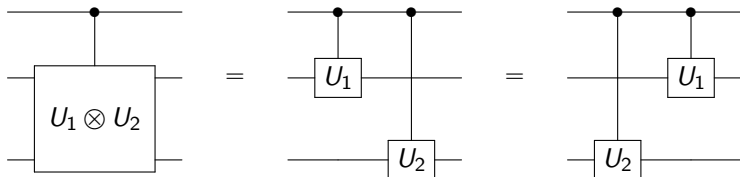
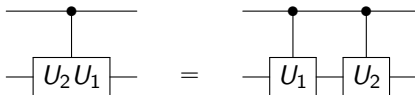
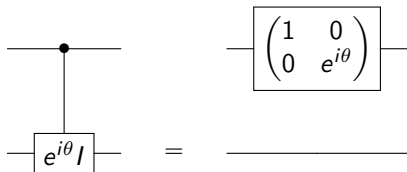

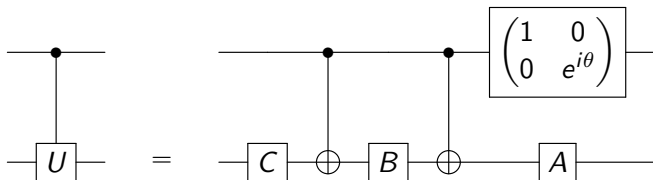
(тотожність має назву *принцип відкладеного вимірювання*)

$$HXH = Z, \quad HZH = X.$$

Корисні тотожності

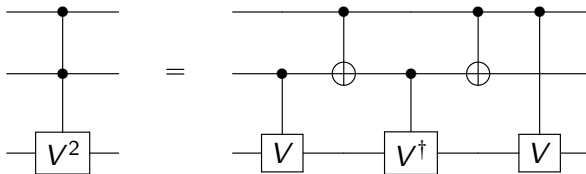
якщо $U = e^{i\theta}AXBXC$, $ABC = I$. Такий розклад можна отримати для довільної однокубітної U :

$$U = e^{i\theta} R_z(\beta) R_y(\gamma) R_z(\delta),$$

якщо взяти

$$A = R_z(\beta) R_y(\gamma/2), \quad B = R_y(-\gamma/2) R_z(-(\delta+\beta)/2), \quad C = R_z((\delta-\beta)/2).$$

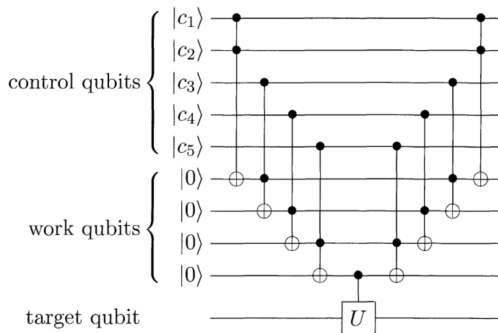
Для будь-якого однокубітного гейту V

Зокрема, можна виразити Тоффолі якщо взяти $V = e^{i\pi/4} R_x(\pi/2)$.

Корисні тотожності

Мультиконтрольовану операцію можна тотожним чином реалізувати через 2-х контрольовані операції, але з використанням додаткових кубітів. Наприклад, схему для $C_{[0,1,2,3,4],5}(U)[11111]$ можна реалізувати як

Загалом виходить, що будь-яку мультиконтрольовану операцію можна реалізувати як послідовність CNOT та однокубітних операцій.

У випадку класичної логіки ми оперуємо функціями $f : \mathbf{B}^n \rightarrow \mathbf{B}^m$, які, взагалі кажучи, не є обертовними.

В квантових обчисленнях якщо унітарна U є перестановкою стандартного базису з n кубітів, то їй відповідає функція $f : \mathbf{B}^n \rightarrow \mathbf{B}^n$, яка є обертовою.

Як тоді бути з необертовними функціями?

Стандартний прийом полягає у наступному.

Для будь-якої функції $f : \mathbf{B}^n \rightarrow \mathbf{B}^m$ можна розглядати її канонічне розширення $\pi_f : \mathbf{B}^n \times \mathbf{B}^m \rightarrow \mathbf{B}^n \times \mathbf{B}^m$, яке діє за правилом

$$\pi_f(x, y) = (x, y \oplus f(x)).$$

Зрозуміло, що $\pi_f(x, 0^m) = (x, f(x))$. При цьому
 $(\pi_f \circ \pi_f)(x, y) = \pi_f(x, y \oplus f(x)) = (x, y \oplus f(x) \oplus f(x)) = (x, y)$.
Звідси $\pi_f^{-1} = \pi_f$, а отже π_f є обертовою.

Відповідна унітарна операція U_f діє як перестановка стандартного базису $n + m$ кубітів:

$$U_f |x\rangle |y\rangle = |x\rangle |y \oplus f(x)\rangle,$$

по всіх $x \in \mathbf{B}^n$, $y \in \mathbf{B}^m$.

Наприклад, нехай $f(a_1, a_2) = a_1 \text{ AND } a_2 = a_1 \cdot a_2$, $f : \mathbf{B}^2 \rightarrow \mathbf{B}$.
Тоді

$$U_f |a_1 a_2\rangle |b\rangle = |a_1 a_2\rangle |b \oplus a_1 \cdot a_2\rangle.$$

Неважко бачити, що $U_f = \text{CCNOT}$, тобто гейт Тоффолі.

Подібним чином через Тоффолі можна закодувати OR.
Для XOR достатньо взяти $f_{\text{XOR}}(a, b) = (a, b \oplus a)$, що на кубітах буде відповідати операції CNOT.

Звідси випливає, що якщо є класична логічна схема, в якій k гейтів типу NOT, AND, OR, XOR, то є відповідна квантова схема, в якій k гейтів типу X, CNOT, CCNOT. Тобто складність квантової схеми є подібною.

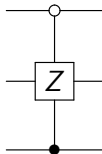
Єдиною проблемою є операції розгалуження (клонування) та нехтування (знищення). Тобто функції вигляду $f(b) = (b, b, \dots, b)$, $f : \mathbf{B} \rightarrow \mathbf{B}^n$ та $g(b_1, b_2, \dots, b_n) = b_i$, $g : \mathbf{B}^n \rightarrow \mathbf{B}$. Такі гейти по суті є безкоштовними в класичному випадку, але в обертовному (квантовому) випадку вимагають використання n кубітів від самого початку. Але існують методи, як обертовні схеми робити максимально компактними. Загалом, вірне наступне твердження

Твердження

Класична логічна схема з t примітивних гейтів та s бітів (вхідні + вихідні) має обертовний аналог, що складається лише з $O(t^{1+\epsilon})$ примітивних обертовних гейтів та $O(s \log(t))$ бітів.

Завдання

1. Порахувати результат дії $C_{1,0}(Z)[0]$ на стані $|0\rangle|+\rangle$.
2. Унітарна операція U задана схемою

Знайти значення $U|-\rangle|+\rangle|1\rangle$.

3. Класична функція $f : \mathbf{B}^2 \rightarrow \mathbf{B}$ задана як

$$f(a_1, a_2) = \text{NOT}(a_1 \text{ OR } \text{NOT}(a_2)).$$

Знайти канонічне розширення, побудувати U_f , намалювати її схему та знайти $U_f|-\rangle|01\rangle$.